

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата юридичних наук, доцента Ірини Геннадіївни
Бухтіярової на дисертацію Олександра Михайловича Машталаєра
на тему «Правова охорона і захист персональних даних у
сфері штучного інтелекту»,
представлену до захисту у спеціалізовану вчену раду Національної академії
внутрішніх справ на здобуття ступеня доктора філософії
зі спеціальності 081 – Право

Актуальність теми дослідження зумовлена стрімким розвитком технологій штучного інтелекту та їх широким впровадженням у різні сфери суспільного життя. Системи штучного інтелекту активно використовуються у державному управлінні, медицині, фінансовому секторі, правоохоронній діяльності, освіті, транспорті, електронній комерції та інших галузях, що супроводжується масштабною обробкою персональних даних фізичних осіб. Водночас використання таких технологій породжує нові виклики щодо забезпечення права людини на приватність, захисту персональних даних та дотримання принципів законності, прозорості й безпеки їх обробки.

Особливої актуальності зазначена проблема набуває в умовах цифрової трансформації суспільства та активного розвитку алгоритмів машинного навчання, які потребують значних масивів даних для навчання й функціонування. Використання персональних даних у процесі створення та застосування систем штучного інтелекту пов'язане з ризиками несанкціонованого доступу до інформації, порушення конфіденційності, дискримінаційного прийняття автоматизованих рішень, неправомірного профілювання осіб та втручання у приватне життя. Це зумовлює необхідність формування ефективних правових механізмів, здатних забезпечити баланс між розвитком інноваційних технологій та належним рівнем захисту фундаментальних прав людини.

Не менш важливим є необхідність адаптації національного законодавства України до сучасних міжнародних та європейських стандартів у сфері захисту персональних даних і регулювання використання штучного інтелекту. Особливого значення набуває імплементація положень європейського законодавства щодо захисту персональних даних та правового регулювання

систем штучного інтелекту, що є важливою складовою процесу європейської інтеграції України та гармонізації національного законодавства з правом Європейського Союзу.

Отже, актуальність дослідження правової охорони і захисту персональних даних у сфері штучного інтелекту зумовлена стратегічним значенням належного рівня захисту прав людини для інформаційної безпеки держави.

Таким чином, дослідження правової охорони і захисту персональних даних у сфері штучного інтелекту має важливе теоретичне та практичне значення, оскільки сприятиме вдосконаленню правового регулювання використання технологій штучного інтелекту, забезпеченню належного рівня захисту прав людини, зміцненню інформаційної безпеки держави та розвитку сучасної цифрової економіки України.

У зв'язку з цим виникає нагальна потреба у ґрунтовному системному аналізі правової охорони та захисту персональних даних саме у сфері штучного інтелекту, з огляду на європейські регуляторні тенденції та українські реалії, що й зумовило вибір теми дослідження.

З огляду на це, обрана О.М. Машталяром тема дисертаційного дослідження «Правова охорона і захист персональних даних у сфері штучного інтелекту» є досить актуальною, оскільки присвячена важливим питанням сьогодення щодо формування ефективних правових механізмів, здатних забезпечити баланс між розвитком інноваційних технологій та належним рівнем захисту фундаментальних прав людини.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача. Науковий рівень і публікації здобувача на підставі аналізу та порівняння між собою за змістами є взаємовідповідними та відображають зміст і сутність однієї наукової проблематики, що безперечно свідчить про глибоке й ґрунтовне опрацювання теми, її об'єкта й предмета. Вступ характеризується високим рівнем аргументації щодо необхідності опрацювання основних структурних елементів дисертації, вказується їх взаємопов'язаність та компліментарність одне відносно одного, аналіз змісту, висновків до кожного розділу та загальних висновків до

роботи свідчить про правильність вибору інструментарію наукового дослідження, його влучність та можливість викладу шляхів розв'язання основних проблем саме завдяки високому науковому рівню відповідної дисертаційної праці.

Основні наукові результати дисертаційної роботи опубліковано в десяти наукових працях, з яких шість статей опубліковано в наукових виданнях України, включених МОН України до переліку фахових із юридичних наук, чотири – тези доповідей, оприлюднені за результатами участі в міжнародних науково-практичних конференціях, засіданні круглого столу.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях. Низка положень, висновків, пропозицій і рекомендацій, що викладені в дисертаційному дослідженні О.М. Машталяра, отримано вперше або суттєво вдосконалено. Вони мають достатній ступінь наукової новизни. Наукова новизна отриманих результатів впливає з актуальності теми дослідження. Вона полягає також у тому, що сама кваліфікаційна наукова праця присвячена актуальним і малодослідженим питанням правової охорони і захисту персональних даних у сфері штучного інтелекту. Так, здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове розв'язання наукового завдання, що полягає у виробленні ефективної системи правової охорони і захисту персональних даних у сфері штучного інтелекту.

У роботі встановлено ризики для прав і свобод людини під час впровадження систем штучного інтелекту в публічне управління, економіку, сферу безпеки та цифрові сервіси; традиційні механізми правового регулювання персональних даних; особливості реалізації принципів *privacy by design* і *privacy by default* у системах штучного інтелекту; розроблено модель алгоритмічної відповідальності, яка передбачає диференціацію обов'язків між розробниками, постачальниками й операторами ІІІ-систем залежно від їхньої ролі у створенні та використанні алгоритмів. Систематизовано міжнародні й іноземні підходи до правового регулювання обробки персональних даних у сфері використання алгоритмічних технологій. З метою вдосконалення правової охорони і захисту персональних

даних у сфері штучного інтелекту розроблено пропозиції з удосконалення законодавства України.

У роботі обґрунтовано нагальну потребу в удосконаленні правової охорони і захисту персональних даних у сфері штучного інтелекту крізь призму викликів сьогодення.

У дисертаційному дослідженні сформульовано низку положень, що мають важливе значення для науки інформаційного права; для організаційного, методичного й інформаційного забезпечення діяльності інституцій з питань захисту персональних даних у сфері використання штучного інтелекту та під час надання правничої допомоги фізичним і юридичним особам у справах, пов'язаних із захистом персональних даних, використанням цифрових технологій, систем штучного інтелекту, автоматизованої обробки інформації та біометричної ідентифікації.

Таким чином, дисертаційне дослідження О.М. Машталяра здійснене на високому теоретичному та методологічному рівнях. Висновки, положення, рекомендації та пропозиції дисертації, відповідають вимогам Положення на здобуття ступеня доктора філософії, є обґрунтованими та логічними, мають достатній ступінь наукової новизни і практичне значення.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Обґрунтованість положень, висновків, рекомендацій і пропозицій дисертаційного дослідження О.М. Машталяра не викликають жодних сумнівів. Вони логічно слідують із тексту дисертаційного дослідження та базуються на власних судженнях автора, зібраних матеріалах, їх аналізі та узагальненні. Пропозиції, запропоновані дисертантом, стосовно вдосконалення правової охорони і захисту персональних даних у сфері штучного інтелекту мають важливе теоретичне та практичне значення.

Дисертаційне дослідження узгоджується з основними положеннями Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року, Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 2

грудня 2020 року № 1556-р, а також Стратегії цифрової трансформації соціальної сфери, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2020 року № 1353-р. Зазначені програмні документи визначають актуальність цифрової трансформації, розвитку технологій штучного інтелекту, підвищення рівня захисту прав людини в цифровому середовищі та формування сучасних правових механізмів використання даних. Робота відповідає тематиці наукових досліджень і науково-технічних експериментальних розробок Міністерства внутрішніх справ України на 2025–2029 роки, затвердженій наказом МВС України від 21 травня 2024 року № 326, а також основним напрямом наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2025–2029 роки. Проблематика дисертації узгоджується з науковими завданнями, пов'язаними з правовим забезпеченням цифрової трансформації, інформаційною безпекою, захистом прав людини, використанням сучасних інформаційних технологій та вдосконаленням правового регулювання у сфері обробки персональних даних. Тема дисертації також безпосередньо пов'язана з виконанням зобов'язань України за Угодою про асоціацію з Європейським Союзом в частині адаптації національного законодавства про захист персональних даних до європейських стандартів. Тема дисертації затверджена рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 26 грудня 2022 року (протокол № 16) та уточнено на засіданні Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 29 грудня 2023 року (протокол № 26).

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Результати наукового пошуку, що виносяться на захист, отримані завдяки застосуванню комплексу філософських, загальнонаукових і спеціально-юридичних методів, зокрема компаративістський, догматичний, формально-юридичний, логіко-семантичний, системно-структурний та метод моделювання.

Методологічну основу дисертаційного дослідження становить комплекс загальних і спеціальних методів наукового пізнання, який дозволив ефективно досягти визначених цілей, вирішити поставлені завдання, а також обґрунтувати

отримані результати, висновки та практичні рекомендації удосконаленні правової охорони і захисту персональних даних у сфері штучного інтелекту.

Емпіричну базу дослідження становлять результати анкетування 112 практичних працівників у сфері правозастосування та цифрової безпеки, офіційні звіти, аналітичні матеріали, правові публікації, узагальнення практики застосування законодавства про захист персональних даних, а також інші джерела, що стосуються проблем обробки персональних даних, використання штучного інтелекту, автоматизованих рішень, біометричних технологій та цифрової безпеки.

Автор зазначає, що обрана методологія й відповідний концептуальний підхід, з урахуванням окреслених завдань і мети дослідження, амбітних цілей щодо розв'язання основних наукових завдань дозволили фундаментально підійти до питання тлумачення загально-правових і спеціальних категорій, окреслити всі необхідні елементи правових явищ і підкреслити не лише актуальність відповідної теми та виокремити й загострити увагу читача на найбільш проблемних питаннях, а й запропонувати ймовірні шляхи їх розв'язання найбільш ефективними інструментами.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження. Теоретичне значення положень дисертаційного дослідження полягає в тому, що воно містить новітні визначення основних понять, термінів і явищ, що безпосередньо стосуються правової охорони і захисту персональних даних у сфері штучного інтелекту, а й з огляду на необхідність подальшого вдосконалення відповідних засад в межах науки інформаційного права. Сформульовані в дисертаційному дослідженні положення, висновки, рекомендації та пропозиції впроваджено та може бути використано в:

- науковій діяльності – під час підготовки монографій, підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій, узагальнення аналітичних матеріалів, обґрунтування пропозицій до чинних проєктів нормативно-правових актів, підготовка яких потребує проведення відповідних наукових досліджень або

містить наукову складову (акт Національної академії внутрішніх справ від 3 листопада 2025 року № 501-НД);

– *освітньому процесі* – під час викладання навчальних дисциплін «Інформаційні технології та системи», «Застосування інформаційних технологій в правоохоронній діяльності», «Аналіз та прогнозування злочинності», для підготовки навчально-методичних і дидактичних матеріалів (акт Національної академії внутрішніх справ від 3 листопада 2025 року № 502-ОП);

– *практичній діяльності* Ради адвокатів Київської області – для організаційного, методичного й інформаційного забезпечення діяльності адвокатів з питань захисту персональних даних у сфері використання штучного інтелекту, зокрема щодо: 1) підготовки рекомендацій для адвокатів стосовно дотримання вимог законодавства про захист персональних даних під час роботи з цифровими сервісами, електронними доказами, автоматизованими системами й технологіями ШІ; 2) урахування ризиків обробки персональних, біометричних та інших чутливих даних у професійній діяльності адвоката; 3) удосконалення підходів до захисту прав клієнтів у випадках автоматизованого прийняття рішень, профілювання, використання алгоритмічних систем або цифрового спостереження; 4) використання окремих положень дисертації під час проведення освітніх заходів, семінарів, круглих столів і підвищення професійного рівня адвокатів з питань цифрової безпеки, конфіденційності, захисту персональних даних (акт Ради адвокатів Київської області від 30 грудня 2025 року № 1385/0/2-25).

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому. Дисертація написана українською мовою, відповідає вимогам, що висуваються до підготовки такого виду робіт. Складається з анотації, вступу, трьох розділів, що охоплюють дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 274 сторінки, із них основний текст дисертації – 225 сторінок. Список використаних джерел розміщено на 20 сторінках і налічує 172 найменування.

Анотація у стислій формі містить основні тези дисертаційного дослідження,

викладена українською та англійською мовами.

Розділ 1 «Наукова, методологічна і теоретико-правова характеристика захисту персональних даних у сфері штучного інтелекту» складається з трьох підрозділів:

Підрозділ 1.1. «Концептуальні засади правової охорони персональних даних у сфері штучного інтелекту: стан та перспективи наукових досліджень», в якому охарактеризовано сучасний стан наукових досліджень, концептуальні підходи до правового регулювання та окреслено проблемні питання щодо правової охорони персональних даних у сфері штучного інтелекту.

Підрозділ 1.2. «Правове забезпечення захисту персональних даних у сфері застосування систем штучного інтелекту», в якому визначено та охарактеризовано генезу правового регулювання захисту персональних даних в Україні, проблеми чинного законодавства та авторське бачення подальшого розвитку правової охорони і захисту персональних даних у сфері штучного інтелекту.

Підрозділ 1.3. «Методологічні підходи до правової охорони та захисту персональних даних у сфері штучного інтелекту», в якому здійснено ґрунтовне дослідження методологічних підходів, принципів і методів правової охорони та захисту персональних даних у сфері штучного інтелекту, враховуючи технологічну складність алгоритмічної обробки, ризики для приватності, потребу людського контролю та необхідність адаптації національного законодавства до європейських стандартів.

Розділ 2 «Аналіз зарубіжного досвіду нормативно-правового регулювання захисту персональних даних у сфері штучного інтелекту» складається з трьох підрозділів:

Підрозділ 2.1. «Поняття та класифікація персональних даних у сфері штучного інтелекту (зарубіжний досвід)» в якому визначено, що ключовими елементами ефективного захисту персональних даних у сфері штучного інтелекту є: наявність базового всеохопного законодавства про захист персональних даних; спеціальні гарантії щодо автоматизованого прийняття рішень і профілювання;

обов'язкове врахування ризиків для прав людини на етапі проектування та впровадження алгоритмічних систем; дієвий і незалежний нагляд. Встановлено, що закордонний досвід пропонує Україні багатий набір інструментів – від правових норм до організаційних практик – для регулювання захисту персональних даних у сфері ШІ.

Підрозділ 2.2. «Міжнародні нормативно-правові акти щодо захисту персональних даних у сфері штучного інтелекту», в якому доведено, що поєднання універсальних принципів, регіональних норм і технічних стандартів в практику правозастосування забезпечує не лише формальну наявність правових вимог, а й їх реальну ефективність у захисті прав і свобод людини в умовах розвитку сучасних алгоритмічних технологій.

Підрозділ 2.3. «Аналіз правових засад регулювання захисту персональних даних у країнах ЄС і можливість імплементації зарубіжного досвіду в законодавчу практику України» спрямований на необхідність гармонізації національного законодавства із сучасними міжнародними стандартами захисту персональних даних, з огляду на специфіку використання штучного інтелекту.

Розділ 3 «Сучасний стан і шляхи вдосконалення правового регулювання захисту персональних даних у сфері штучного інтелекту в Україні з огляду на міжнародний досвід» складається з трьох підрозділів:

Підрозділ 3.1. «Сучасний стан і тенденції розвитку національного законодавства щодо захисту персональних даних у сфері штучного інтелекту», в межах якого досліджено чинні нормативно-правові акти України, які регулюють обробку та захист персональних даних під час використання технологій ШІ. Виокремлено визначальні тенденції розвитку національного законодавства щодо захисту персональних даних у сфері ШІ.

Підрозділ 3.2. «Проблеми національного законодавства щодо захисту персональних даних у сфері штучного інтелекту та шляхи їх подолання», присвячений виокремленню наявних проблем, прогалин та колізій національного законодавства щодо захисту персональних даних у сфері штучного інтелекту.

Підрозділ 3.3. «Розроблення рекомендацій та пропозицій щодо нормативно-правового забезпечення захисту персональних даних у сфері штучного інтелекту в Україні» в якому сформульовано низку рекомендацій для вдосконалення національного правового механізму захисту персональних даних в умовах використання штучного інтелекту.

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації в практиці. Отримані результати дисертаційного дослідження О.М. Машталяра на тему «Правова охорона і захист персональних даних у сфері штучного інтелекту» доречно використовувати для підвищення рівня правової культури та правосвідомості суб'єктів використання персональних даних у сфері штучного інтелекту та для удосконалення підходів до захисту прав клієнтів у випадках автоматизованого прийняття рішень, профілювання, використання алгоритмічних систем або цифрового спостереження; в освітньому процесі закладів вищої освіти, науково-дослідних розробках наукових установ, при підготовці наукових праць, плануванні досліджень за цим напрямом.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача. У цілому позитивно оцінюючи кваліфікаційну наукову працю, необхідно звернути увагу на окремі дискусійні питання, що потребують додаткової аргументації, пояснень у ході публічного захисту або спрямовані на їх врахування в подальшій науковій роботі, зокрема:

1. У підрозділі 1.3. автор ґрунтовно досліджує методологічні підходи до правової охорони та захисту персональних даних у сфері штучного інтелекту надаючи йому комплексного характеру. Зазначено, що основою методології є поєднання юридичних, технічних, етичних та інституційних підходів. Одним із технічних підходів Ви виокремлюєте диференційовану приватність. Поясніть в чому її методологічна цінність?

2. У підрозділі 2.2. Вами охарактеризовано роль міжнародних нормативно-правових актів на сферу ШІ та захист персональних даних, з поміж яких Ви виокремлюєте обов'язкові та рекомендаційні. Поясніть чому рекомендаційні міжнародні документи, зокрема Принципи Організації

економічного співробітництва та розвитку щодо штучного інтелекту, відіграють важливу роль у забезпеченні прозорості, підзвітності та захисту персональних даних, незважаючи на відсутність їхньої юридично обов'язкової сили?

3. Які основні зміни у процесі обробки персональних даних зумовлює використання систем штучного інтелекту?

Разом з тим, наведені вище зауваження та пропозиції в основному мають дискусійний характер і слугують підставою для плідної та конструктивної наукової дискусії під час публічного захисту дисертаційної роботи й не впливають на високу наукову цінність дисертаційного дослідження. За своєю актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю та практичною значущістю отриманих результатів робота є суттєвим внеском у науку філософію права.

Відсутність порушень академічної доброчесності. Під час рецензування дисертаційного дослідження й опрацювання наукових публікацій О.М. Машталяра фактів порушень академічної доброчесності не виявлено. Дисертація є оригінальною, самостійно виконаною працею.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам. Дисертаційна робота Олександра Михайловича Машталяра на тему «Правова охорона і захист персональних даних у сфері штучного інтелекту», подана на здобуття ступеня доктора філософії, є комплексним, цілісним і завершеним науковим дослідженням.

За актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною значущістю здобутих дисертантом результатів, дисертація відповідає спеціальності 081 – Право та вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 261, Наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» від 12 січня 2017 р. № 40 і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету

Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а її автор – Машталяр Олександр Михайлович — на підставі прилюдного захисту заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 – Право зі спеціальності 081 – Право.

Рецензент:

**доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін
навчально-наукового інституту**

права та психології

Національної академії внутрішніх справ

кандидат юридичних наук, доцент

Ірина БУХТІЯРОВА

